

Maurice Blanchot

Hvad er der med kritikken?

Der er flere mulige måder at forstå dette spørgsmål, som jeg her vil lade ligge. Én af dem handler om, hvor lidt der i det hele taget er at forstå ved ordet »kritik«. Altimens vi alvorligt diskuterer litteraturkritikken, føler vi, at der egentlig ikke er noget alvorligt at diskutere. Der er universitetet, og der er journalistikken; men det er også det hele. Kritikken er blot et kompromis mellem disse to slags institutioner: den viden, der skabes fra dag til dag, hastigt, nysgerrigt, forbigående, mødes med den lærde, blivende, sikre, og blander sig med den på godt og ondt. Det er stadig litteraturen, som er kritikken genstand; men kritikken er ikke længere et udtryk for litteraturen. Det er ikke litteraturen, der artikulerer sig gennem kritikken, men derimod universitetet og journalistikken, og kritikken får alene sin betydning i forhold til disse to anselige magter, den ene statisk, den anden dynamisk, men begge i øvrigt strengt målrettede og stramt organiserede. Heraf kunne man naturligvis slutte, at kritikken i så fald netop ikke indtager nogen helt så ringe position, eftersom dens rolle er at bringe litteraturen i forbindelse med institutioner, som er i den grad betydningsfulde; der vil i så fald blot være tale om en formidlende rolle. Kritikken som den upartiske mægler. I andre systemer er journalistikken underordnet de forskellige politiske og ideologiske organisationsformer: retningslinierne for kritikken afstikkes i magtens instanser, ud fra de højere værdier, som den derefter har at varetage. Kritikken formidlende rolle er da reduceret til det mindst mulige: den er blot et talerør, som – omend ofte talentfuldt og med et vist eget spillerum – overfører de almene retningslinier på enkelte tilfælde. Men er det ikke sådan overalt? Denne formidling, som kritikken skulle udøve i vore vestlige kulturer: Hvordan udføres den? Hvad betyder den? Hvad kræver den? En vis kunnen, en behændig hånd, en åben og velvillig holdning. Dermed er ikke sagt ret meget; – eller rettere: dermed er overhovedet intet sagt.

Vi når således frem til at betragte kritikken som noget næsten-ikke-existerende, – hvilket atter ikke er hele sagen. Vi må strax tilføje, at denne nedladende betragtning af kritikken på ingen måde støder den, men tværtimod accepteres med kyshånd, som om denne særlige måde at næsten-ikke-existere udtrykte kritikken dybeste sandhed. I sine kommentarer til Hölderlins digte siger Heidegger omtrent som følger: hvad end kommentaren til

digtet formår, så må den dog altid anse sig selv for principielt overflødig, og fortolkningens sidste – og vanskeligste – skridt er det, som får den til at forsvinde til fordel for den rene, skære bekræftelse af digtet. Heidegger udvikler dette videre i et billede: i det ikke-poetiske sprogs kaotiske larm er digtet som en klokke, hængende frit i luften, en klokke som blot behøver et enkelt snefnugs berøring for at begynde at vibrere, et enkelt umærkeligt anslag, som dog formår at få den til at svinge harmonisk, ja endog ud over harmonien¹.

Den kritiske diskurs har denne ejendommelighed: at jo mere den tager form, udfolder og hævder sig, jo mere må den udslette sig selv; til sidst må den briste. Ikke blot er den beskeden og sørger omhyggeligt for ikke at ville sætte sig i stedet for det, den taler om: kritikken når overhovedet først sin bestemmelse og fuldbyrdelse, i det øjeblik den forsvinder. Og denne forsvindingens gestus er ikke som hos den diskrete tjener, der efter at havde udfyldt sin rolle og bragt hele huset i orden, ubemærket gør sig usynlig: for kritikken er det selve dens fuldbyrdelses mening at forsvinde, idet den bliver til.

Alt i alt er det en sælsom dialog, som udspiller sig mellem den kritiske diskurs og den »skabende«. Hvori består sammenhængen mellem dem? Er den historisk? Er det kritikkenes mission at tilføje værket noget: en mening, kun latent til stede i værket (nærværende som en mangel), som kritikkenes opgave da skulle være at vise i sin historiske udvikling, ved skridt for skridt at føre den frem mod den sandhed, hvori den på den yderste dag skulle finde sin afslutning? Men hvorfor skulle kritikken overhovedet være fornøden? Hvorfor kan værket ikke selv sige, hvad der skal siges? Hvorfor skulle der mellem læseren og værket, mellem historien og værket, være brug for denne ubehagelige mellemform mellem læsen og skriven, dette menneske, der på bizar vis har specialiseret sig i læsning, skønt det ikke kan læse uden at skrive og ikke kan skrive om andet end hvad det læser, og som samtidig skal give indtryk af – i al sin skriven og læsen – intet selv at gøre, intet andet end at bringe værkets dybde til udtryk, det som står tilbage i værket og som for altid vil stå tilbage deri, stadig klarere, stadig mere dunkelt?

Hvad enten man betragter dem fra den historiske eller den litterære virkeligheds synsvinkel, lader kritiker og kritik sig kun forstå som stræbende mod selvudslettelse, som bestandigt forsvindende størrelser. Hvad det første angår, så har kritikken altid skyndsomst sørget for at give afkald på alle fordringer, såsnart historien er blevet gjort til genstand for strengere og også mere ambitiøse discipliner, hvor den ikke kun optræder som summen af det skete, men som en helhed, åben og i stadig bevægelse. Kritikken har været ganske klar over, at den ikke har nogen adkomst til for alvor at tale i historiens navn, og at kun de såkaldte historiske videnskaber og – hvis den fandtes – teorien om historiens spil, kan eller ville kunne udpege værkets plads i historien, dets tilbliven inden for sin egen historie, og sågar følge dets uafsluttede bestemmelse inden for den størst mulige sammenhæng af universel bevægelse (herunder den, som fysikken giver os adgang til). Således begrænser dens formidlende rolle sig til den umiddelbare samtid, den kom-

mer og går med dagene, og er beslægtet med den navnløse, upersonlige summen, med hverdagslivet, med den altfavnende forståelse som strømmer gennem gaderne i verdens byer og som sikrer, at alle altid véd alting i forvejen, omend den enkelte endnu ikke kan sige noget bestemt.

Et langt og sejt oplysningsarbejde, vil man sige. Måske. Men lad os nu prøve at se sagen fra litteraturens synspunkt. Lad os for et øjeblik antage det skrøbelige billede, som vi fremstillede ovenfor: denne sne, som får klokken til at vibrere, denne hvide rørelse², uhåndgribelig og en smule kold, som går sporløst op i den bølge af varme, som den fremkalder. Hermed skulle den kritiske diskurs – som værende uden varighed og virkelighed – forsvinde som dug for den skabendes sol: det er aldrig kritikken selv, der taler; selv er den intet. En bemærkelsesværdig beskedenhed, – som måske heller ikke er så beskeden igen. Kritikken selv er intet; men dette intet er netop det, hvori værket – det tavse, usynlige – giver sig hen som det, det er: som lys og mæle, hævde og nærvær, som talende ved egen kraft, uden afhængighed af noget andet, i dette rum for høj kvalitet, som den kritiske intervention har haft til opgave at åbne. Den kritiske diskurs er selve dette resonansrum, hvori værkets stumme, ubestemte virkelighed for et øjeblik forvandles, tager form og får mæle. Og således er det netop idet den beskeden, men vedholdende, hævder selv at være intet, at kritikken foregiver – ved ikke at adskille sig fra den – at være identisk med den skabende diskurs; dens nødvendige aktualisering eller, metaforisk talt, dens epifani.

Ikke desto mindre er det klart, at billedet med sneen ikke er andet end et billede, og at vi må gå længere endnu. Hvis altså kritikken er dette åbne rum, hvori digtet kommunikerer, hvis den bestræber sig på selv at træde tilbage, for at værket kan stå frem, så er det fordi dette rum og denne forsvindingsbevægelse (som er en af dette rums fremtrædelsesformer) allerede er en del af det litterære værks virkelighed og er virksomme i hele dets tilblivelse, men så at sige først kommer frem til overfladen idet øjeblik, værket fuldbyrdes, netop for at det derved kan fuldbyrdes.

Lige så vel som kommunikationens nødvendighed ikke er en ydre tilføjelse til bogen, men kommunikation tværtimod er selve dens væresmåde, på alle stadier af dens skabelse, således er også denne form for pludselig distance, hvori det færdige værk finder sin reflexion, og hvis målestok det er kritikken opgave at angive, kun den sidste metamorfose af den afgrund, som værket er i sin tilblivelse: hvad man kunne kalde dets principielle usammenfald med sig selv, det som aldrig ophører med at udgøre på én gang dets mulighed og umulighed. Hvad kritikken gør, er altså ikke andet end udadtil at fremstille og videreføre, hvad der hele tiden indadtil, som insisterende splittelse, som endeløs uro, som konflikt (eller måske i helt andre former) har gjort sig gældende som et levende fond af tomhed, rum eller fejlmargen, – eller bedre udtrykt: som den kraft, hvorved litteraturen formår at blive til ved at holde sig i en permanent tilstand af blivende mangel.

□

Vi har her at gøre, om man vil, med en ekstrem konsekvens (og en unik manifestation) af denne selvudslettende bevægelse, som karakteriserer kritikens værensform: netop ved at forsvinde til fordel for værket, genfinder den sig selv i det, og det endda som et af dets væsentlige momenter. Vi møder her atter en bestræbelse, som på forskellig vis har fundet udtryk i vor tid: kritikken er ikke længere en udvortes bedømmelse af det litterære værk, som udtaler sig om dets værd *post festum*; den er blevet uadskilleligt knyttet til dets inderste væsen, den er en del af den bevægelse, hvorved værket kommer til sig selv, den er selve dets søgende forløb, selve dets mulighedserfaring. Ganske vist (denne misforståelse må man vogte sig for) kan kritik i så fald ikke forstås i den restriktive forstand som Valéry gør, når han i kritikken ser en rent forstandsmæssig foreteelse eller fordringen om et værk, der alene opnår sin værdi ved at være skabt i den reflekterede ånds klare lys. »Kritik«, således som vi her forstår det, ville langt snarere skulle opfattes (omend også denne tilnærmelse er vildledende) kantiansk: ligesom Kants fornuftskritik er undersøgelsen af mulighedsbetingelserne for den videnskabelige erfaring, således er kritikken knyttet til undersøgelsen af den litterære erfarings mulighed; men denne undersøgelse er på ingen måde en rent teoretisk: den er selve mediet, hvori den litterære erfaring konstituerer sig, ved gennem den skabende proces at prøve at udfordre sin egen mulighed. Ordet undersøgelse må ikke forstås i sin rent intellektuelle betydning, men som en handling inden for og med henblik på det skabende rum. Hölderlin – for nu atter at trække på ham – taler om de dionysiske præster, der flakker om i den hellige nat. Den undersøgelse, som finder sted i den skabende kritik, er netop denne omflakken, denne arbejdende bevægelse, som skaber en åbning i mørket og således er formidlingens drivende kraft, men samtidig løber risikoen for at blive den endeløse begynden-forfra, som undergraver enhver dialektik, som kun rapporterer det mislykkede, og som herigennem end ikke finder sin egen ligevægt eller hvile.

Jeg kan ikke her drive min analyse længere. Jeg har blot ønsket at fremhæve dette træk, som forekommer mig afgørende: man klager over, at kritikken ikke er i stand til at fælde domme; men man spørger ikke hvorfor. Det er ikke fordi den af dovenskab nægter at afgive vurderinger, men fordi romanen eller digtet selv unddrager sig vurdering, fordi det litterære værk søger at hævde sig selv uden noget hensyn til værdier. Og i det omfang kritikken knytter sig tættere til værkets indre liv, erfarer den værket som det der unddrager sig vurdering; den erfarer det som den dybde, men også som den bundløshed, der unddrager sig ethvert værdisystem, idet den går forud for værdisættelsen og på forhånd afviser enhver hævde af en værdi, som ville underlægge sig den. I den forstand forekommer kritikken – litteraturen – mig at have del i en af de vigtigste, men også vanskeligste opgaver i vor tid: den opgave at fastholde og frisætte en tænkning af selve forestillingen om værdi, og dermed åbne historien for det i den, som allerede frigør sig fra alle værdisættelsens former og forbereder sig på en helt anden – endnu uforudsigelig – artikulationsmåde.

Noter:

1. Jeg gør opmærksom på, at jeg her ændrer lidt på meningen i Heideggers text: for ham er tilsyneladende enhver kommentar en rystelse, som får digtet til at svinge ud over harmonien.
2. En egenartig metafor, som i den franske text bærer sin ophavsmands signatur: »*cette BLANCHe mOTion*« (o. a.).

Oversat af Kasper Nefer Olsen

Qu'en est-il de la critique?, første gang trykt som indledning til: *Lautréamont et Sade*, Paris 1963.